

Sepsiszentgyörgy 1849–1850-ben

(Kivonat)

A 19. század közepi Sepsiszentgyörgy egyik fele autonóm város, másik fele a székhez tartozó falu, a két rész 1848–50-ben egyesül. Ugyanakkor meghatározó jegye, hogy a Hunyadtól Gyergyóig, Aranyosgyérestől Bodzavámig alakulatokkal rendelkező határőr Székely Huszárezred parancsnoki székhelye. A forradalmat követő megtorlás több rendelkezéssel figyelmen kívül hagyta a város autonómiáját, így pl. 1850 januárban kinevezéses úton cserélték le a hivatalnoki gárdát, de a város már két hónap múlva törvénytelennek nyilvánította ezt, és a továbbiakban is megkereste az ellenszegülés útjait, mint pl. a forradalomban és szabadságharcban részt vettek az ún. erkölcsi bizonyítványa kiállításának során. Mindezt az elnyomó hatalom halmozta terhek idején. A dolgozat elsősorban a korabeli városi tanácsi jegyzőkönyvek anyagára támaszkodik.

*

Sepsiszentgyörgy már a középkorban vársártartási jogot szerzett, ezáltal környékének piachelyévé vált, de még a 19. század közepén is megtartotta mezővárosi jellegét. A lakosság megélhetésében elsőrendű szerep továbbra is a mezőgazdaságnak jutott. A 19. század elején, noha megszorodnak a mesteremberek, akik céhszervezeteket alapítanak, és zsidó és örmény kereskedők telepednek ide – ami a gazdasági élet fellendülését is eredményezte – a lakosság nagy többsége teljes egészében vagy legalább részben agrártermelésből biztosítja létszükségletét.

A városiasodás alakulásában fontos állomásként említhető a 18. század második fele, a Székely Határőréség huszárezred-parancsnoki székhelyének idehelyezésével. A nagyrészt idegenekből álló tisztek, altisztek és ezek családjainak fogyasztóképesége vonzotta az iparosok letelepedését.

Sepsiszentgyörgy az általános mezővárosi modell szerint építészeti szempontból falusias jellegű volt. Központjában a katonaság számára emelt épületektől és a székháztól eltekintve csak néhány tehetősebb polgárnak volt kőháza. Ezt a központi városias magot falusias építési övezet vette körül, ahol a házak elsősorban fából épültek, melyeket zsindelemmel vagy szalmával fedtek be. A gyakori tüzesetek arra készítették a városi tanácsot, hogy 1839-ben minden házat tűzbiztonsági szempontból megvizsgáljanak. Arra a megállapításra jutottak, hogy a tulajdonosok szalmával fedett építményeiket egy év leforgása alatt zsindelem tetőzettel cserélték ki.¹

A kolozsvári „Nemzeti Társalkodó” 1839-ben a következő leírást közli a városról: „a városnak központja ízléssel és csinnal készült épületeivel igen nyájas és meglepő tekintetű mutat. Legjelesebb ezek közül az ezredesi lak, délszaki szegletére alkalmazott őrházzal, ezen őrház kőalapjából a négy szegleten négy oszlop emelkedik ki, melyeken a csinos veresre festett fődélzet nyugszik. A katonai lakokkal szemben emelkedő dombon fekszik a csak mostanában készült székház... A város köztisztviselői közt említést érdemelnek a református és katolikus templomok, egy katonai nevelőház, a reformátusok télen, nyáron át üres iskolájuk. Van a városnak egy kis kaszinója. Van a városban egy gyógytár és néhány apró boltocskák.”² A leírás egy olyan, a városiasodás útján elindult település benyomását kelti, ahol tulajdonképpen csak a központi mag ütötte a mértéket, a szélső részek továbbra is inkább falura emlékeztettek.

A város agrárjellegére vall egyébként a település szerkezeti felépítése is. A középkortól egészen a 19. század közepéig a lakosok telkének, házáknak egy részét falusi jószágoknak nyilvánították, peres ügyeiket nem a városi, hanem a széki

*Az EME BNyTt Szo. 1998 évi, sepsiszentgyörgyi Vándorgyűléksének előadása

bíróság elé vitték, miáltal minden városi kötelezettség alól kivonták magukat. Többen akadtak a városi polgárok közül, kiknek több telkük volt, egyesek jószágaikat kivették a város igazgatása alól és falusi telkeknek titulálták, hogy ezek után adót ne fizessenek és kevesebb terhet viseljenek. Előállott olyan különleges helyzet, hogy az utcának egyik oldala a városhoz, a másik a faluhoz tartozott. Még különösebb volt az az állapot, amikor az utcának ugyanazon az oldalán a városi és falusi telkek egymást váltogatták. A városi és falurésznek általában közös bírója volt, ki nevét aszerint, hogy melyik részt képviselte „városi bíróként”, vagy „falusi bíróként” használta. Ritkábban az is előfordult, hogy külön-külön választottak bírót.³ Sepsiszentgyörgynek régi vágya volt, hogy az adófizetésbe bevonja a szék alá tartozó, de városi jószágon lakó nemes és szabad embereket is. Ezek mindig vonakodtak a város adóterheihez hozzájárulni azon a címen, hogy nem városi polgárok és mind hadban szolgálók csak a szék terheit kötelesek hordozni.⁴ Egy 1730-as vagyonvizsgálati jegyzőkönyv a városi és falurész lakóinak birtokviszonyaiba nyújt betekintést. Megállapítható, hogy a falurészhez tartozóknak sokkal nagyobb kiterjedésű birtokaik voltak, mint a városi polgároknak. A közteher viselésben való részvétel jelentette tehát az ellentétek forrását a két rész között. A 18. század derekán a városi rendek a Guberniumtól várták a megoldást ebben a kényes kérdésben. Folyamodványukban előadják, hogy Szentgyörgynek egyik fele városi, másik fele falusi jóságokból tevődik össze. A városi birtokokból az idők folyamán bizonyos területek falusi részen lévők tulajdonába kerültek, vagy olyanok kezébe, akik szomszédos helységekből költöztek be. Ezek a lakosok nem voltak hajlandók a városnak adózni, sem a közterhek viseléséből részt vállalni. A kisszámú városhoz tartozó polgárok pedig képtelenek voltak a megnövekedett terhek hordozásának eleget tenni. Kéri a Főkormányzékot, tegyen igazságot, és azok a jóságok, amelyek eddig a városhoz tartoztak, maradjanak továbbra is a város igazgatása alatt, különben elkerülhetlenné válik a város elfalusiasodása.⁵

1848-ban a külön törvényhatósághoz tartozó felek elhatározták az egyesülést. 1849. december 29-én a jóváhagyás megszerzése érdekében elkészült a szükséges tervezet, melyet a városi tanács 1850. január 17-i ülésén megvitatott és az ott készült jegyzőkönyvet a kerületi főbiztossághoz megerősítés végett felterjesztette, melyre aztán rövid időn belül meg is érkezett az igenlő válasz.⁶ Ezáltal a település fejlődését gátoló több évszázados különállás akadály megszűnt, minden itt lakó személy birtokával, javaival együtt városi joghatóság részesévé vállt és ettől fogva jogokban és köteleességekben is Sepsiszentgyörgy polgárának tekintették őket.

A város élt a helyhatóságok számára biztosított belső autonómia lehetőségével és ezért nem csoda, ha minden olyan intézkedés, amely önkormányzatiságának csorbitására irányult, igen érzékenyen érintette az itt élők közösségét. 1850 márciusában tartott gyűlésen önértetesen utasítják el a kerületi főbiztosság rendelkezését, amely soron kívüli tehertételt követelt a sepsiszentgyörgyiek-től. A tanácsi határozat hangsúlyozta: „Sepsiszentgyörgy városa kiváltsága jogával fogva a második székely gyalogezrednek 1799 és 1828-ban kiadott válaszai értelmében a székkel közös terhet hordozni nem tartozik, annyival is inkább, mivel Sepsiszentgyörgy városának az országtujai költséges hidjai és töltései vannak, melyet maga erejéből állított fel és javait ma is a szék segedelme nélkül tartja fenn, minnél fogva méltatlan közönségünkre rott fák és kötél megadása kötelezettségek alól feloldozni méltoztasson”.⁷

Erdély közigazgatási átszervezése következtében területéből kerületeket alakítottak ki, melynek keretén belül Székelyföld az udvarhelyi kerületbe kapott besorolást. Háromszék sepsiszentgyörgyi kerületre és négy alkerületre tagolódott. Háromszék kerületi biztosának 1849. november elején KOVÁCS István császári kapitányt nevezték ki, személye csakhamar hírhedté vált Háromszéken. Sepsiszentgyörgyön a katolikus templommal szemben lakott és innen intézte mindazokat az utasításokat, amelyeknek egyetlen célja a szabadságharc emlékeinek, következményeinek minél előbbi felszámolása volt, ugyan-

akkor az emberek tudatából kiirtani a szabadság utáni vágyat és a rebellis Háromszéket a császár iránti feltétel nélküli hűsége rákényszeríteni. Terveinek kivitelezésében az eszközökben nem változott, ezért a viszonylag rövid itt tartózkodása elegendő volt ahhoz, hogy örök időkre gyűlöltté tegye nevét generációk számára.⁸

A forradalmat követő megtorlás időszakában nem egy olyan rendelet született, amely figyelmen kívül hagyta a város belső önrendelkezési szabadságát és ezáltal a lakosság részéről ellenérzéseket váltott ki. Háromszék kerületi biztosa, a teljhatalommal rendelkező KOVÁCS kapitány nem elégedett meg a forradalom emlékeinek kiirtásával, de a gyanakvó hatalom megszemélyesítőjeként ellenőrzése alá kívánta vonni Sepsiszentgyörgy város vezető apparátusát is. Elhatározását tett követte és a demokratikus módon választott helyhatósági tisztviselőket leváltva, saját szempontjait tarva figyelem előtt, kinevezéses úton cserélte ki a hivatalnoki gárdát. Miután 1849. november 8-án összeállt a városi közigazgatás testülete, 1850. január 9-i városi tanács ülésén „kijelentvén azt, miszerint hosszas orálásokra nem készülvén, mindazon által röviden elősorolta a városnak célszerű előmenetele és haladása iránti gondosságát és az egyenlőség alapján boldogságát, s mindazon terheket mik az egyenlőség elvinél fogva mindenkire aránylagosan osztatik ki célszerű intézmények által s nemcsak, hanem a városi hivatali rendszert is új alapon kívánván létre juttatni kinevezés útján a következő személyzetben állapította meg”.⁹ Az általa kinevezett városvezetés azon nyomban letette a hivatali esküt Ferenc József császárra és utána a beiktatásuk is megtörtént. A városi tanácsban volt azonban akkora erő és bátorság, hogy ezt a törvénytelen intézkedést sokáig nem tűrte, rövid két hónap múltán, 1850. március 6-i gyűlésén megszületett az a határozat, amely a régi megszokott kerékvágásba terelte a dolgokat, kiküszöbölve az önkormányzatiságon esett csorbát: „a hivataloskodó testület nem választás hanem csak kinevezés útján áll, javaltatott, hogy választás útján egészítessék ki, annyival is inkább, hogy mivel máris hivataloskodók hiányoznak kiknek kipótlása mellőzhetetlen, valamint szintén a többiek neve-

zetek is választás útján erősítsenek meg mindazok akik a közbizodalmat bírják. Készítessék egy felirat a kerületi főbiztossághoz, amelyben az aránt megkérendő mi-szerint a tisztelt közönségnek fennebb említett határozata következtében a városi hivataloskodó testület választás utáni helyreállítása engedtetnék meg”.¹⁰

1849 áprilisában Sepsiszentgyörgy lakossága gyűlés keretén belül KOSSUTH Lajosnak és BEM József tábornoknak a városközpont legszebb részén két egymás szomszédságában lévő telket ajándékozott. Telkeik által a város polgáraivá nyilvánították a két illusztris személyiséget.¹¹ KOVÁCS kapitány 1849. november 5-én felszólította a várost, hogy tegyen jelentést arról, hogy a magyar forradalom veszedelmes főnökeinek, KOSSUTHnak és BEMnek a piacón a BÉLDI ház mellett milyen körülmények között ajándékozták a két bennvalót: „Ezen telket a nevezett tulajdonosoktól szándékom vagyon lefoglalni a felséges arárium számára, azért elvárom a tanácstól, hogy biztosaik által mutassa ki azon telkeket, valamint az ajándék leveleket is adja be, mi volt az indoka az ajándékozásoknak. Ki indítványozta, tégyen jelentést legsietőbben”.¹² A városi tanács 1849. november 7-én válaszol a két egyforma, 35 öl hosszú és 20 öl széles telket illetően, amelyet az akkori körülmények között a város tényleg elajándékozott, valójában azonban soha át nem adta ezeket, jelen pillanatban pedig HAURICH postamesternek adták ki több éves haszonbérbe, ha azonban a kincstárnak szüksége lenne ezekre a területekre, a város kész lemondani róluk¹³ – hangzik az eligazítás.

Sérelmesnek találták és nyomozást is indított a kerületi főbiztosság az ojtosi határon lévő kétféjű sasos címer meggyalázása, valamint a levélpapírokon lévő hasonló felségjel összepiszkolása ügyében. A gyanú a sepsiszentgyörgyi aljegyző GYÁRFÁS Sámuel ellen irányult, akit mint feltételezett tettest, letartóztattak. 1849. december 23-án a városi tanács válaszában az illető ártatlanságáról tesz tanúbizonyságot, állítását alátámasztandó, hogy GYÁRFÁS Sámuel nem járt Ojtozban, tehát nem lehet őt gyanúsítani hatalmi jelképek gyalázásával.¹⁴

A bécsi udvart leginkább egy újabb forradalom kitöréséről felröppentett hírek nyugtalanították. 1850. február 16-án KOVÁCS kapitány aláírásával utasítást tettek közé, amely az álhírek terjesztőivel szemben, akik a közvéleményt megteveszthették volna és a lakosság körében egy újabb szabadságharc kitörésének lehetőségét hirdették, kemény megtorlást helyeztek kilátásba.¹⁵

Elsőrendű feladatuk tűzte ki az önkényuralom a helyi hatóságok számára a szabadságharcban használt fegyverek és egyáltalán olyan tárgyak begyűjtését, amelyek egy újabb fegyveres felkelés kitörése esetén a fennálló rendszer megdöntésére szolgálhattak volna. 1849. november 14-én kerületi főbiztos KOVÁCS kapitány rendeletet tett közzé a lakosság lefegyverzését illetően, amelynek végrehajtását azonnali hatállyal életbe is léptették. 1850. június 29-én a városi tanácstól CSÁSZÁR Sámuel anyagi jutalmat kér 12 heti fáradságos felderítő munkájáért, mely idő alatt lovakat, szekereket, rablott portékákat, KOSSUTH-bankjegyeket és sok fegyvert kobozott el. A kérelmező elutasító választ kapott, minthogy a főbiztosság leirata értelmében a rablott portékák kinyomozásáért senkinek semmiféle díjazás nem dukált.¹⁶ Így büntette meg a sors azt az embert, aki saját közösségének érdekei ellen fordult anyagi haszon reményében.

Nemcsak az elrejtett fegyverektől félt az elnyomó gépezet, hanem a forradalom idején keletkezett írott és nyomtatott emlékeket, az ereklyeként őrzött tárgyakat is megsemmisítésre ítélték. 1850. január 15-i jegyzőkönyvi bejegyzés is ezt bizonyítja: „Cs.K. főbiztosságnak múlt évi december 31-én kiadott körrendeletét tegnaptól vévén, melyben rendeltetik, hogy a magyar kormány alatt keletkezett mindennemű rendelkezést, KOSSUTH búcsúját és a Székely Hírmondót összeszedvén beküldeni rendeltetik. Az érintett irományok nagy számmal összegyűjtve küldeszenek be”.¹⁷

A hatalom tisztában volt azzal, hogy egy esetleges újabb fegyveres felkelés megghiúsításának leghatásosabb eszköze az éberségben, az emberek megfigyelésében és ellenőrzésében rejlik. Ezért a legkisebb településtől a legnépesebbekig

ilyen irányú rendszabályokat léptettek életbe. Így volt ez Sepsiszentgyörgy esetében is, ahol 1850. január 9-én jegyzik a tanácsi jegyzőkönyvben a főbiztos utasítását. A csend, a rend fenntartása tekintetében az utcákon, de a házaknál is le kell igazoltatni minden ismeretlen idegen személyt, úgy a csavargókat, mint a gyanús egyéneket pedig le kell tartóztatni. Ezeknek a céloknak a megvalósítása érdekében rendőrbiztos GYÖRGY-BÍRÓ Benjamin utcatizedeseknek a fellállítását javasolta. Az indítványozott javaslatot a városi tanács elfogadta és intézkedett mielőbbi gyakorlatba ültetéséről.¹⁸

Az ellenforradalom minden igyekezetével azon volt, hogy a szabadságharcban résztvevő személyekkel szemben valamiféle megtorlást alkalmazzon, ez még inkább érvényesült azokban az esetekben amikor az illető tisztí minőségben szolgált a hazát. A helyhatósági törvények értelmében az önkormányzatokba beválasztott hivatalnokok tiszttségük idejére felmentésben részesültek a katonai szolgálat alól. Ezért lepődött meg IMREH József aljegyző és KIRÁLY József városgazda, volt forradalmi tisztek, amikor címükre besorozási parancs érkezett. 1850. január 20-i tanácshatározat értelmében a székely székek főparancsnokától, báró HEIDTE alezredestől várták a felmentő utasítást. Ehelyett azonban a katonai vezető magyarázgatásokkal rázta le magáról az ügy megoldását, „a már bővön kimondott okoknál fogva nem lévén hatalmamba a benn írtak elszabadításukat, folyamodjon a kérelmes tanács minden személyért külön kérelemben az erdélyi Cs.K. főigazgató báró WOLGEMUTH excelenciájához ahonnan így csak az engedelem kinyerhető”.¹⁹ Ez az eset is azt példázza, hogy a győztes hatalom ellenségeit igyekezett megbüntetni, még akkor is, ha ez szabályellenesen történt, mert nyilvánvaló, hogy ha egy térség katonai vezetője a hatáskörébe tartozó ügyet nem intézte el, a legfőbb hatóság miért cselekedett volna másképpen.

A városnak kellemetlenségei származtak abból kifolyólag is, hogy a forradalom idején a sokféle kiadás miatt a helybeli kereskedőktől jobb híján hitelben vásároltak. POTOCKY Jakab

és POTOCKY Antal kereskedők 1850 októberében kérelemmel fordultak a kerületi biztossághoz az akkor hitelben vásárolt javak törlesztése tárgyában. A felsorolásból kitűnik, hogy nagy mennyiségben óbort, tehenet, zabot, különböző nagyságú faragott gerendákat, vásznat, pléhet, szekeret, stb. szolgáltatott az akkori városvezetők felkérésére. A hitelezők elszámolásában feltűnik GÁBOR Áron neve is, aki 5 tábla pléhet, 2 nagy ollót igényelt közérdekű vállalásainak kivitelezése érdekében. A városi tanács véleménye azonban ütközött a kereskedők elvárásaival, a nézetkülönbségeket a következőképpen magyarázta a hatóság „több aprólékos vásárlások merülvén fenn a számlatokban, amilyenek drót, pléh, olló melyekre a városnak semmi szüksége nem vala. A város számára nem is hozathattak, a város számára nem is hozathattak, az inkább, hogy azoknak több részét GÁBOR Áron kontozza és a város maga adósságának el sem ismerheti, de egyébként is a város minden építményeket, javításokat városgazda által készített meg és annak pénzt is adott által miből a szükségleteket beszerezze, kivéven az orosz tábor bejövételével, akkor borokat, vágómarhákat és zabot, melyek fel is vétetvén becsú alatt összeírva állanak és azokat azon városi közönség meg is fizet mihelyt arra módja leend nem is késik, annyival is inkább, hogy eddig is sokakat elégített ki, de nem olyan magas árban milyenekben a követelők felvetették megjegyzetvén, hogy POTOCKY Jakab azon időkből, melyeket említ a bor és marha elvételével nem igazságosan nyilatkozik és követel, mert idehaza nem is volt, hanem Csikban rokonainál és bora el sem vétetett senki által azt bizonyítani nem képes, melyekről a rendelt felvilágosítás készítesen meg és terjesztessék is fel”.²⁰ 1850 október 28-án a városi tanács a kerületi biztóságnak küldött eligazító levelében részletesen kifejti, hogy mi az akadálya annak, hogy a kereskedők által támasztott pénzügyi követeléseknek eleget tegyenek. Véleményük szerint az építő anyagok tekintetében a városgazda elszámolásában kellene szerepeljen, hogy mi célból és hol használták fel azokat, a bor és vágómarha esetében pedig csakis az orosz seregek bejövételével hozható kapcsol-

latba. A város a kerületi biztosságot felkéri, hogy az alaptalan követelésektől tekintsenek el.

A városi tanács 1850. november 28-án a kérelmező VASZI István tudomására hozza, hogy annak idején TUZSON őrnagy parancsára a székely tábor élelmezésre SZÓTS hadnagynak átadott 270 font hús értékének megfizetését elutasítja. Az indoklatban az áll, hogy sem TUZSON őrnagy, sem SZÓTS hadnagy nem lévén a városi tanács hatósága alá tartozó közeg, és amúgyis a városi kassa anyagi alapok teljes hiányában szenved. A város vezetősége tehát következetesen elutasította az olyan személyek által támasztott igényeket, akik a forradalom érdekében tett szolgálataikért kérnek javadalmaszt, mint ahogy azok számára is kitérő választ adnak, akik az ellenforradalom szolgálatába szegődtek.

Nemcsak a kereskedők nyújtottak be a szabadságharc idejéből állítólag ki nem fizetett számlákat, hasonló követeléssel állt elő 1850 januárjában ROLL Sámuel sepsiszentgyörgyi gyógyszerész is. 1848. december 2. és 1849. augusztus 16. között kiadott gyógyszerekről készített számadást. A gyógyszerek ellenértékét kéri a városi tanácstól.

Városi polgárok, mesteremberek is fordulnak kárpótlás reményében a város vezetőségéhez az orosz betörés idején szenvedett veszteségeik megtérítésére vonatkozóan. PUSKÁS Mihály 1849 júliusában a benyomuló orosz hadsereg által lefoglalt ökreinek értékét kérelmezte. A város olyan megfontolással utasította el a kérvényezőt, hogy az illető nem tudja bizonyítani azt, hogy a tanács rendelkezéséből a városra kirótt marhák számába adta volna be ökreit. FERENC Mihály kovácmester 1850. március 30-án az oroszok által elvitt műhely felszerelésének ellenértékéért kér kárpótlást a tanácstól. Mint kiderült, az orosz táborbeli katonák vitték el a kovácsfelszerelést, a városi tanács szűkös anyagi helyzetére hivatkozva és arra, hogy ilyen esetekben, amelyek egyébként nem voltak ritkák, nem tud fizetni. Tisztában voltak a városatyák azzal, hogyha a polgároknak a szabadságharc idején bizonyíthatatlan körülmények között eltűnt javaik fejében engedményeket tesznek, olyan helyzetbe kerül-

hetnek, hogy mindenkinek válogatás nélkül kénytelenek lesznek kártérítést fizetni. Ezért az inkább senkinek, mint mindenkinek álláspontra helyezkedtek.

Sepsiszentgyörgyi huszár alezredes NAGY Imre olyan bizonyítványt kért a tanácstól, miszerint 1848. novemberétől 1849. májusáig beteg ágyából a forradalom vezetői kiüldöztek. Ez alatt az idő alatt katonai felszerelésében bútorokban, lovaiban, marháiban a betörő ellenség több ezer forintos kárt okozott. A kért bizonyítványt a várostól megkapta.

A forradalom utáni önkényuralmi időszak éveiben a jelentgetések, gyanúsítgatások napirenden voltak. Mindenki ellenségnek minősült, akinek valami köze volt a szabadságharcához. A koholt vádak vagy gyanú eloszlatásának egyik kézenfekvő módszere a jó magaviseleti vagy úgynevezett erkölcsi bizonyítvány beszerzése volt. Ezek kiállítására a városi tanács volt hivatva és becsületére szóljon, a kérvényezőket minden alkalommal jóindulatú elbírálásban részesültek. Senkiről nem állítottak ki kedvezőtlen igazolást. Pártoló magatartásukkal a városvezetők – kik közül többen is aktív résztvevői voltak a harci eseményeknek – mintegy együttérzést vállaltak az üldözöttek táborával és ezáltal sokan szabadulhattak meg a felelősségre vonástól, illetve zökkenőmentesen illeszkedhettek vissza a polgári élet különböző területeire. 1849. november 17-én 14 személy, köztük SIPOS László trombitás, IMRE János káplár, KARÁCSONY Péter közbiztos számára állítanak ki jó magaviseleti igazolást, „arról, hogy a magyar táborozás alatt mindig idehaza, Sepsiszentgyörgyön voltak, fegyvert nem fogtak, nem bűjtogattak és semmi kihágásokat nem tettek”.²¹ 1849. november 27-én CSÁSZÁR Bálint városgazda olyan bizonyítványt kért és kapott a tanácstól, amely azt igazolta, hogy a fiát a magyar katonaság közé erőszakkal sorozták be. Ugyanakkor szabómeszter KOSTYÁN Jánosnak is szüksége volt egy jó magaviseletet igazoló bizonyítványra, hogy nem vett részt a forradalomban és nem bűjtogatott, hanem mesterségét folytatta. Igen érdekes és diplomatikus hangnemben íródott az az igazolás,

amelyet ZATHURECZKY István huszárhadnagy számára bocsájtott ki a város: „bűjtogató, népizgató vezető nem volt, hanem mint szolgálatban volt tiszt csak a kikerülhetetlen fátum sodorta a forradalom árhába, egyébb iránt mindenkor csendes és békés hajlamú s indulatai lévén, részvetélt a forradalomba nem lehet szándékos rossz cselekedetnek feltudni”.²²

1850. márciusában VITÁLYOS Antal huszárkapitánynak állítanak ki egy közkötelességi bizonyítványt az illető Sepsiszentgyörgyön töltött idejéről, mely szerint: ez alatt a forradalomban nem vett részt, elő nem segítette azt, hanem mindig Sepsiszentgyörgyön tartózkodott, az orosz seregek bejövetelével térparancsnokként szolgált mindaddig, míg a kerületi főbiztoság átvette a kormányzást.

A civil pályán érvényesülni kívánó személyek is kikérik a maguk büntetlenségi igazolásukat, melynek felmutatása megkönnyíthette az elhelyezkedést. BAKCSI János polgári orvos 1849-ben és 1850-ben elvégzett gyógyító munkájáról kér bizonyítványt. 1849-ben 38 egyént oltott be, 18 foglyot gyógyított meg; 1850-ben pedig 86 gyereket és 189 személyt oltott be. Tífusz- és hólyagos himlőben szenvedőket kezelte. HANZE Ferenc felesége kér férje orvosi működéséről orvosi bizonylatot, aki a huszárezrednél volt orvos, ennek ellenére nemcsak a katonákat részesítette egészségügyi ellátásban, hanem civil betegekben is segített. GYÁRFÁS Dávid kérvényében életútjának fontosabb állomásait jelölte meg. Többféle vezető beosztású városi és széki tisztséget is betöltött a forradalmat megelőző évtizedekben. Nagyenyeden tanult, 1825–1828 között a királyi táblán jogtudományi jártasságot szerzett. 1828-tól aljegyző, főjegyző, tanácsos, főbíró, majd a széken, mint számszelelti táblabíró, szolgált földbirtokosként kiváló eredménnyel gazdálkodott. A szabadságharc idején Sepsiszentgyörgyön tartózkodott, birtokát művelte, nem rukkolt ki és nem lázított a hatalom ellen – hangzik a város által kiállított erkölcsi bizonyítványban. IZSÁK János kerületi fogalmazó, IZSÁK Lajos és NAGY Dénes biztossági díjnoknak az új hatalom hivatalnokaiként nagy szük-

ségük volt ártatlanságukat megerősítő igazolványra, melyben csendes, jámbor, jószellemű személyeként jellemzik őket.

Kényes helyzetbe került HORVÁTH Albert, a forradalom idején Háromszék főkirálybírója. Noha nem tartozott a helyi események élharcosai közé, inkább konzervatív, mint liberális beállítottságú volt, de így sem lett az ellenforradalom kiszolgálójává²³. A városi tanács, bizonyítandó a volt főtisztviselő HABSBERG-párti lojalitását, segítségére sietett: „szívére vévén tanácsunk volt háromszéki főkirálybíró HORVÁTH Albert úrnak nehéz körülményeit, tudván, hogy a felséges ausztriai ház iránt mennyire érzett szíven hordozta a körülmények súlytalan eseményeit, jónak látta tanácsunk az említett úr arányába egy bizonyítványt készíteni”²⁴.

A városi tanács által kiállított számos jó magaviseleti igazolás közül azoknak volt igazán pozitív értékük, amelyek a bajba jutottaknak, a törvény elé állított személyeknek nyújtottak kapaszkodót. REZNEK Károly huszárfőhadnagy, aki a csíkszeredai haditörvényszék előtt kellett feleljen tetteiért, enyhítő körülmények felhozaként a város hivatalos levelét mellékelte, amelyben csendes, jámbor embernek jellemezték, nem volt néplázító. NÉMETH László háromszéki kormánybiztos forradalmi működéséről kér szakértői véleményt a Nagyszebeni haditörvényszék. 1850. március 2-i tanácsulésen készült állásfoglalás értelmében NÉMETH László a GEDEON tábornokkal kötött árapataki szerződés felmondásában nem vett részt, az uzoni kivonulási parancs megtagadását illetően a tanácsnak nem volt tudomása NÉMETH ebbeni szerepéről. Ugyanakkor NÉMETH László háromszéki működéséről KIRÁLY Józsefet, GÖDRI Ferencet és MIHÁLY Józsefet tanúként rendelte a tanács a szebeni haditörvényszékre. A vádirat azonban sokféle tetteben találta bűnösnek NÉMETHet: „már a forradalom kezdetén a császári házat lealázó, gyanús, ingerlő beszédeivel veszélyesen hatott a székely népre, mint Háromszék forradalmi kormánybiztos 1849 januárjában GÁL Sándor főkelő ezredessel közösen a GEDEON által a székelyekkel kötött és a törvényes kormánynak

hódoló békeszerződést elrontván 10.000-nyi hadtest felállításával azt megsegíteni kívánták, valamint a székely felkelők számára ágyúkat öntettek. Miután a felkelők elfoglalták az országot, a forradalom célját hatalmában álló minden eszközzel hatalmasan és nyomatékosan előmozdítani törekedett, az igazgatásihatóságot visszaállította, a CS.K. proklamációkat megsemmisítette, a főkelőket terjesztette, a császári kormánynak hódoló eltávozott személyek vagyonát elkobozta, az orosz és ausztriai csapatok mozgásait kikémlelte, a főkelőket tudatta, a felkelő sereg erősítésére új ezredek, zászlóaljok felállítására újonczott, a magyar függetlenségi nyilatkozatot mindenütt nagy buzgósággal, eréllyel, ünepélyesen közzétette. Ezért a felség árulási bűnökért a hadi törvényszék kötélt általi halál és minden vagyona elvesztésére ítélte. Ófelsége az ítéletet tíz évi vasbani sáncmunkára szelídítette” – hangzik a haditörvényszéki indoklat és végzés –.²⁵

GYÁRFÁS Károly hasonló helyzetben volt NÉMETH Lászlóval. Őt is rendszerellenes tevékenységgel vádolták. Sepsiszentgyörgy egyik országgyűlési képviselője volt. MACSKÁSI Antallal együtt Marosvásárhelyen keresték fel BEM tábornokot, mely alkalommal a székelység csatlakozásáról biztosították a hadvezért.²⁶ Továbbá a hadbírószágon dolgozott, ahová BERDE Mózes kormánybiztos nevezte ki, nemzetőri századosnak nem a tanács, hanem a nemzetőrség választotta meg. Rövid ideig a Sepsi-Olt melléki járásbírósnál töltött be tisztséget. Az orosz tábor betörésével eltávozott Sepsiszentgyörgyről. Mentségére a róla szóló jelentésben azt is felhozták, hogy 1848. április 25-én őfelsége nevénapján mondott beszédében – minthogy akkor még a törvényes rend fennállott – az uralkodó iránti hűségre buzdította a népet. Megjegyzendő, hogy GYÁRFÁS Károly a háromszéki önvédelmi harc radikális szárnyához, az úgynevezett Kiskomitéhez tartozott.²⁷

A lakosság nagy elégedetlenséggel fogadta a városra rátelepedő idegen katonaságot, amelynek eltartási költségei természetesen a polgároknak hárultak. Noha hálókrajcár formájában fizettek valamennyit a beszállásolt katonáknak, ez

az összeg nem érte meg a vele járó kellemetlenségeket. Sepsiszentgyörgyöt az oroszok 1849. szeptember 1-jén szállták meg és a városra 2000 forint hadisarcot vetettek ki. Három hónap alatt az oroszok számára a város 65 000 kenyeret, 69 vágómarhát, jelentős mennyiségű bort és pálinkát adott. Az orosz megszállást váltotta fel az osztrák katonaság egy BIANCHI gyalogezredbeli második zászlóalja, WUKOVICH őrnagy parancsnokságával, két osztály ulánus, egy fél üteg tüzérség és egy szekérsapat formájában. A gyalog zászlóaljat magánházaknál, az ulánusokat a székely huszárezred épületében, a tüzérséget a szekérszekkel együtt a székháznál szállásolták el.²⁸ Az elszállásolás okozta kellemetlenségek, főként pedig a lakások minősége és komfortja sok vitára adott alkalmat a katonai hatóság és a város vezetősége között. Az volt az elvárás a várossal szemben egy 1849. november 13-i tanáchoz címzett írat tartalma szerint, hogy a katonaságot ne kettőnként, háromként, hanem szakaszonként helyezték el. A középületek kivételével azonban, amelyek elégtelennek bizonyultak, csak DACZÓ József módos polgárnak volt olyan lakása, amely erre alkalmas lehetett volna. A lakosság megnyugtatása végett a zászlóaljparancsnok hirdetésben adja a sepsiszentgyörgyiek tudtára, hogy a katonák civilek elleni bármilyen erőszakos megnyilvánulását szigorúan meg fogja torolni. A lakosság minden igyekezetével azon volt, hogy házaikat előnytelen állapotba hozzák, ezáltal próbálták megszabadulni a beszállásolás kötelezettsége alól. Példaként NAGY Samu és KARÁCSONY Péter esetét hozták fel, akik kemencéjüket, lakásuk ajtajait rontották el, mintsem katonai célra tették volna alkalmassá. A hasonló esetek megelőzése végett az utcázede-seknek szabják köteleységül meglátogatni a rájuk bízottakat, a hasonló jelenségek megakadályozása érdekében. A fenn jelzett egyéneknek pedig megparancsolták, hogy hat napon belül hozzák rendbe lakásukat, ellenkező esetben a büntetést nem kerülhetik el. KARÁCSONY Máté arról panaszkodott, hogy szállásadással szerfelett meg van terhelve, a városi tanács határozata értelmében tehermentesíteni kell az illetőt más polgárok

bevonásával. Az elszállásolás még 1850. áprilisban sem oldódott meg végérvényesen, ekkor a kerületi főbiztosság levelében három laktanya kiszemelését sürgeti a városi tanács részéről. Válaszában a városatyák arról értesítik a felettes szervet, hogy laktanyára alkalmas épület, a már meglévőöknön kívül nem létezik Sepsiszentgyörgyön.

Külön gondot jelentett a tisztok és a parancsnoksághoz tartozó személyek elhelyezése. A vizsgálóbíró számára a BOGDÁN család házából engedett át két szobát. A fogház számára nem találtak megfelelő megoldást, ezért a kerületi biztossággal közölték, jobb hiányában a volt gyalogszázad parancsnoki irodáját tennék erre alkalmassá. Végül a fogház részére GÁL Károly emeletes házát találták megfelelőnek. GIDÓFALVI István sok utánnajárással intezte el, hogy lakásából az ott tartózkodó tiszt 1850. november 1-jével köteles legyen elköltözni. Igen ám, csakhogy KATZ kapitány meg lévén elégedve a szállással nem volt hajlandó onnan továbbállni. DAKÓ Sámuel házában katona susztereket költöztettek be. A szintén cipész mestert azonban foglalkozásában és gazdaságában egyaránt akadályozták. POTOCKI Jakab kereskedő is azt szerette volna elérni, hogy a hozzá beszállásolt katonákat máshová helyezték el. A válasz elutasító volt, mely szerint senki a polgárok közül a katona elszállásolás terhe alól nem lévén felmentve.

Mintha nem lett volna elégséges Sepsiszentgyörgy számára az állandó katonaság kiszolgálása, az időszakosan ideérkező vagy átutazó egységeknek is hálást kellett biztosítani. 1850. február 19-én a kézdívársárhelyi albiztosság átírata szerint Felsőháromszékről 400 személy érkezését jelentették sorozásra. Ezek és minden hasonló esetben egyébként mint megbízott CSÁSZÁR Lajos feladata volt a hálás elrendezése. 1850. május 13-án 320 személyből álló sereg vonult át Sepsiszentgyörgyön, május 17-én pedig 500 főből álló csapat érkezését várták. Egy napra való szállást és húst igényeltek a várostól. Tanácsi határozat előírta: „tétessék kötelességévé szállásrendező CSÁSZÁR Lajos úrnak, hogy a kívánt célra gondoskodjék elégséges szállásról, úgy a gazdáknak egyszer s mint tegye kötelessé-

geké, hogy a beszállítandó katonaságot megfőtt hússal várják, a katonák által a hús árát megfordítani kötelesek.”²⁹

Az sem ment ritka számba amikor a polgárok nem kapták meg a kijáró hálópénzt. Így volt ez 1850. november 2-án, ekkor egy 32 főből álló dragonyos különítmény 2 éjszakát töltött Sepsiszentgyörgyön, de a hivatalosan megállapított hálókrajcárt nem törlesztették.

A nagy számú katonaság jelenléte szükségessé tette egy kórház létrehozását is. A célnak megfelelő épület megtalálása, valamint katonáorvosok elhelyezése ugyancsak a városvezetés feladatkörébe tartozott. Hosszas keresgélés után 1850. március elején INCZE Sándor Libocban lévő házát találták a legalkalmasabbnak katonai kórház berendezésére, melynek befogadóképességét 17–18 személyre méretezték. KIRÁLY József városgazda arról panaszkodott, hogy STEF hadnagy kórházparancsnok család árán 20–24 személyre veszi fel az ételkészítés- és egyéb porciókat, amelyek pluszkiadásokat követelnek a várostól. Az ezredorvos számára GIDÓFALVI János házában találtak menedéket. HIKMÁN doktor részére a GYÁRFÁS házat jelölték meg.

Az elszállásolással nem merültek ki a katonaság kiszolgálása érdekében tett kényszerű erőfeszítések. A laktanyák berendezése éppen úgy a város feladata volt, mint az épületek felszerelése fával, a lovak szénával való ellátása, ágynemű és fehérnemű mosása, kenyér fuvarozása Brassóból, épületek karbantartása stb. A sokféle megterhelés a várost, de a lakosság gazdasági erejét is túlzottan igénybe vette. 1849. december 23-án a városvezetés a maga módján a polgárok anyagi gondjainak enyhítésére hoz határozatot „minthogy sok katonaság van Sepsiszentgyörgyön s a nép illőleg nem tudja ellátni a jelen kényszerítő körülmények között elhatározatot, hogy mostantól fogva egy héten három nap, kedden, szerdán és csütörtökön Magoshegyről és Gyékényesről Sepsiszentgyörgy-i lakosoknak erdőlni szabad legyen február végéig.”³⁰ 1850. november 28-án pedig a városi tanács a polgári és katonai főkormányhoz fordult a megterhe-

lések könnyítése érdekében. A felettes hatósághoz terjesztett számadatok híven tükrözik a város és lakói kiszípolozottságának a mértékét. A szabadságharc elfojtását követően az orosz seregek számára terményértékben beszolgáltattak 5417 forintot; hadisarc formájában 2000 forintot fizettek; ágyúvontatásra szükséges lovak értéke 150 forint volt; az őrház számára fa és gyertya kiadások 128 forintra rúgtak; 1849-ben és 1850-ben a lakosságnak ki nem fizetett hálókrajcár 956 forintot tett ki, magyar bankjegyben pedig 1600 forintot szolgáltattak be.

Összegzőként, az ellenforradalmi időszakban a lakosság körében a harci szellem és elszántság kiirtását tűzték célul. A múlt emlékeinek felszámolásával próbálták kitörölni az emberek lelkéből és emlékezetéből a hazafias érzelmeket egy olyan rendszer javára, amely teljes meghódolást várt alattvalóitól. A rebellis székelly-magyarokban nem bízó hatalom idegen katonasággal tűzdelte tele a Székelyföldet, amelynek mindenfajta eltartási költségei a helybeli lakosságra hárultak. A megtorlások képtelenek voltak térdre kényszeríteni a szabadságszerető népet és néhány év múlva újabb forradalmi szervezkedés színterévé válik a térség. Az összeesküvés szűk tömegbázisa azonban eleve kudarcra kárhoztatta a reális esélyeket nélkülöző kezdeményezést.

Jegyzet

1. BOGÁTS Dénes: **Sepsiszentgyörgy története. Székelyföld írásban és képből**, Budapest 1941 különnyomat 21. o.
2. BOGÁTS: **i.m.** 21–22. o.
3. Idem 8. o.
4. Idem 12. o.
5. Idem 12. o.
6. Sepsiszentgyörgyi tanácsi jegyzőkönyv 1849–1850 Sepsiszentgyörgyről. Székely Nemzeti Múzeum megőrzésében. Továbbiakban rövidítve S.T.J. 1849–1850.
7. S.T.J. 1849–1850
8. CSEREY Zoltán: **A megtorlás évei Háromszéken 1849–1850**. ACTA – 1996/1. 235. o.
9. S.T.J. 1848–1850
10. Idem
11. Honvéd 1849 május 5. 110. sz.
12. BOGÁTS: **i.m.** 26. l.
13. S.T.J. 1849–1850
14. Idem

15. CSEREY Zoltán: *i.m.* 237. o.
16. S.T.J. 1849–1850
17. Idem
18. Idem
19. Idem
20. Idem
21. Idem
22. Idem
23. EGYED Ákos: *Háromszék 1848–1849*. 1978. 91. o.
24. S.T.J. 1849–1850
25. Kolozsvári Lap 1852 jun. 21, 389. sz.
26. NAGY Sándor: *Háromszék önvédelmi harca 1848–49*. Kolozsvár 1896, 126. o.
27. EGYED Ákos: *i.m.* 173. o.
28. BOGÁTS: *i.m.* 25. o.
29. S.T.J. 1849–1850
30. S.T.J. 1849–1850

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket, kötet szerkesztési szempontok indokolják. **Szerk. megj.**)

Sf. Gheorghe în 1849–1850

(Rezumat)

La mijlocul sec. al XIX-lea Sf. Gheorghe era în parte oraş autonom, în altă parte sat sub jurisdicţia scaunului. Cele două părţi se unesc tocmai în anii 1848–1850. Altă caracteristică a localităţii: aici îşi are sediul Regimentul de Husari Secuiesc, cu unităţi subordonate de la Dobra până la Gheorgheni şi de la Câmpia Turzii până la Vama Buzăului. După înnăbuşirea revoluţiei, puterea instaurată emite mai multe decrete, care sfidează autonomia oraşului, de ex. în ianuarie 1850 administraţia locală aleasă este schimbată cu una numită, dar oraşul declară ilegalitatea măsurii deja după două luni. Se vor căuta căile rezistenţei şi în continuare, de ex. cu ocazia verificărilor, când se încearcă protejarea participanţilor la evenimentele revoluţionare. Toate acestea în condiţiile apăsătoare ale represiunii. Lucrarea se sprijină în primul rând pe protocoalele vremii, ale consiliului oraşenesc.

Sepsiszentgyörgy between 1849–1850

(Abstract)

The town Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe) was divided into two parts about at the middle of the 19th century, one half being autonomous, the other part was a village, belonging to the seat. The two parts were united in 1850. The autonomy of the town was abolished by various laws following the repression of the revolution. For example, in January 1850 the clerks were changed by denomination, but after two months the town did not recognise this fact as official any more, trying to protect those who had participated in the revolution with moral certificates. The paper relies mostly on the material of the minutes taken at the town-hall meetings in those times.

